

УДК 330.8(477)

ПЕТРУХА С.В., в.о. доц., радник першого проректора  
Університет “КРОК”, м. Київ

ПЕТРУХА Н.М., завідувача аспірантурою та докторантурою  
ДННУ “Академія фінансового управління”, м. Київ

## ДИНАМІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКО-АКАДЕМІЧНОГО СЕКТОРУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

У статті досліджено онтогенез академічного сектору економічного профілю кон’юнктурного сенсу розвитку харчової промисловості України з виокремленням сучасних “шкіл-лідерів” та “шкіл-аутсайдерів” вітчизняного походження.

**Ключові слова:** харчова промисловість, інститут, науковець, економічна школа, класики, послідовники

The article examines the ontogeny academic sector economic profile opportunistic sense of Ukraine’s food industry from forming modern “school-leaders” and “school-outsider” national origin.

**Keywords:** food industry, institute scientist, school of economics, classics, followers

**Вступ.** Вагомою ознакою процесу розвитку економічної науки в історичній ретроспективі, а також на сучасному етапі є її колективний характер. Це позначається на неухильному зростанні ролі наукової спільноти, яка формує та розвиває наукове знання, сприяє його утвердженню в конкурентному науковому середовищі, поширює та практично впроваджує отримані наукові результати.

Однією з провідних форм організації наукової економічної спільноти була і є наукова школа. Цей феномен без жодного перебільшення справляє визначальний вплив на розвиток наукового економічного знання. Адже саме наукові школи виступають осередками найбільшої концентрації творчої енергії, найактивнішого впливу на науковий прогрес [9, с.67]. Проте ґрунтовне осмислення та дослідження цього феномену розпочалося відносно недавно, лише з останньої третини ХХ ст.

Такі провідні аспекти проблеми, як характерні риси наукової школи та її життєвий цикл, вплив ідейного лідера на її еволюцію, її функції та вплив на процес розвитку науки, мають широкий міждисциплінарний характер, а тому досліджуються спільними зусиллями науковців, філософів, соціологів, фізиків, економістів та представників інших галузей суспільних наук. Цій тематиці приділяється багато уваги як у роботах вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Значний вклад у її дослідження здійснили такі вчені, як Т. Кун, М. Ярошевський, С. Мікулінський, Г. Штейнер, В. Гасилов, Е. Мірський, О. Огурцов, С. Хайтун, Б. Кедров, Н. Родний, Д. Гузевич, О. Мирська, Г. Добров, Д. Зербіно, Ю. Храмов, Л. Воробйова та ін.

**Постановка завдання.** Разом з тим, багато аспектів цієї наукової проблеми залишається недостатньо розкритими та обґрунтованими, а на рівні хар-

чової промисловості за останні 20 років взагалі не досліджуваними і тому потребують подальшого дослідження у теоретико-методологічному плані.

**Результати.** Сам факт існування різних шкіл у науці обумовлений історико-культурними особливостями її розвитку, відмінностями у розумінні предмета та методу об’єкта дослідження, неоднаковою глибиною та різним ступенем осмислення й розробки проблем, що вивчаються.

Варто зауважити, що в науковій літературі зазвичай виділяють три типи структур, які прийнято називати науковими школами:

- школа як науково-освітній інститут. Вона є невід’ємним компонентом науки, що передбачає підготовку людей, без яких неможливе існування науки як соціально-історичної системи – формується платформа для нарощення людського капіталу суспільства;
- школа як спільнота дослідників, які концентрують свої зусилля в процесі наукового пошуку та пізнання дійсності;
- школа як науковий напрям [1, с. 11].

Із розвалом Радянського Союзу на території України силами економістів-аграрників були створені, з концентрацією в м. Києві, економічні наукові школи з проблем і перспектив розвитку підприємств харчової промисловості на базі теперішніх Національного університету біоресурсів і природокористування України (колишній Національний аграрний університет), Національного університету харчових технологій, НДІ ім. Шліхтера, Ради по вивченню продуктивних сил, Одеської національної академії харчових технологій, Харківського державного університету харчування та торгівлі, в свою чергу на державному рівні інтереси підприємств харчової промисловості представляло Мінагрополітики. Але у

зв'язку з депресивним станом АПК України та накопиченою масою економіко-організаційних та статистичних проблем на фоні активних клопотань як яскравих представників вище згаданих економічних шкіл, так і підприємств харчової промисловості постала необхідність на рівні Мінагрополітики функціонального розмежування сфер АПК України, що призвело до створення Державного департаменту харчової промисловості України при Мінагрополітики (Наказ від 19 травня 2006 р. №253; яким у зв'язку із прийняттям рішення КМУ про ліквідацію Державного департаменту рибного господарства і Державного департаменту продовольства було передбачено створення Державного департаменту харчової промисловості і Державного департаменту рибного господарства). Як не парадоксально, створений в 2006 р. Державний департамент харчової промисловості очолювали фахівці (Ю.П. Кішак і О.М. Сандул), які за п'ять років своєї роботи не опублікували жодної праці з проблем та перспектив розвитку харчової промисловості країни в економічному ракурсі, що на нашу думку, з одного боку, створювало своєрідний "вакуум" в перевірці достовірності даних наданих різними дослідниками-харчовиками які переважно спираються на офіційні дані Держкомстату, а з іншого, унеможливило проведення релевантного економічного аналізу. В даний час проблематикою харчової промисловості займається департамент продовольства який є структурною одиницею Міністерства аграрної політики та продовольства України, очолюваний О.І. Куцем. Але вище викладена проблематика і після організаційних змін так і залишається актуальною, що підтверджує база даних електронних фахових видань, що зосереджена на офіційному сайті Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського.

Зважаючи на те, що Харківський державний університет харчування та торгівлі історично концентрує увагу своїх наукових шкіл виключно на проблемах та перспективах розвитку готельно-ресторанної справи і сфери торгівлі, вважаємо за необхідне, навіть на фоні численних посилань харчовиків-теоретиків та харчовиків-практиків на їх наукові доробки, виключити його із переліку наукових економічних шкіл харчового спрямування.

Першими яскравими представниками економічних наукових шкіл були І.В. Малишев, Л.М. Клецький, Д.А. Григорович, І.Н. Романенко, П.П. Борщевський, Й.С. Завадський, О.Б. Шмаглій, Л.Г. Чернюк, А.О. Заїнчковський, О.Ф. Гончар, Л.В. Дейнеко, П.Т. Саблук, О.Б. Буднік-Сіверський, В.Г. Лобас, В.М. Трегобчук, І.Р. Юхновський, Д.Ф. Крисанов, О.М. Поляков, І.О. Сінгаєвський, які представляли інтереси чотирьох наукових шкіл, які умовно можна віднести до "старого табору" – НУБіПУ, НУХТ, НДІ ім. Шліхтера та Рада по вивченню продуктивних сил. Інші вчені-класики, які дуже часто згадуються в авторефератах докторських і кандидатських дисертацій та

в наукових статтях і тезах наукових доповідей (А.Г. Андрійчук, І.І. Лукінов, В.П. Галушко, О.Д. Гудзинський, М.Я. Дем'яненко, П.П. Руснак, О.М. Шпичак, В.В. Юрчишин) займались проблемами харчової промисловості виключно в частині проміжного/доповнюючого результату функціонування АПК України в цілому: інтеграція сільськогосподарських підприємств з переробними; напрямки екстенсифікації/інтенсифікації результатів роботи агропромислової сфери в цілому; в контексті інвестиційної привабливості; в побудові виваженої державної політики підтримки АПК країни тощо, або вивчали лише вузьке коло питань в одній з галузей харчової промисловості – управління трудовими ресурсами (О.П. Сологуб), проблемами управлінського, виробничого і бухгалтерського обліку на підприємствах харчової промисловості (Н.М. Ткаченко), економічного аналізу (Л.М. Чернелевський), управління витратами та оцінкою вартості майна підприємства (М.В. Жовнірова), питаннями автоматизації обліку та аналізу результатів роботи (М.П. Васильчук), проблемами територіального розміщення підприємства, екологізації територій країни та раціональних норм споживання харчової продукції (Б.М. Данилишин).

Згодом (кінець 90-х початок 2000 рр.) до харчовиків-класиків після "дисертаційного вибуху" долучилися наступні вчені-послідовники: "перший табір" Т.Л. Мостенська, М.П. Сичевський, П.В. Осіпов, Т.А. Говорушко, які займались проблемами побудови організаційно-економічного механізму забезпечення ефективного функціонування підприємств харчової промисловості; "другий табір" займався виключно "новомодними" економічними підходами (інновації, маркетинг, менеджмент, логістика, бюджетування, контролінг, ризикологія тощо), причому більшість з цих наукових доробок мають доволі примітивний науковий характер, що підтверджує наднизький рівень публікацій результатів кандидатських дисертацій у провідних наукових журналах (звичайно присутні виключення) – в переважній більшості такі праці публікуються в провінційних наукових виданнях, де вимоги до наукових доробок та їх оформлення значно нижчі.

Поряд з цим спостерігається активне проникнення до складу провідних економічних наукових шкіл "псевдоекономістів" – це колишні механіки та технологи, які, як правило, мають вчений ступень кандидата технічних наук, але позиціонують себе "видатними" економістами, менеджерами або фінансистами. Ними ж ініційовано підміну більшості економічних категорій та їх значне спрощення (наприклад в статті під назвою "Організаційно-економічний механізм забезпечення сталого розвитку підприємств харчової промисловості України" відсутній як сам механізм, в т.ч. і його організаційно-економічна складова, так і спалплене класичне трактування поняття сталого розвитку).

Щодо коефіцієнту цитування наукових доробок економічних наукових шкіл різних часів, то необхідно відзначити, що найбільш згаданими являються праці П.П. Борщевського, А.О. Заїнчковського, Л.В. Дейнеко та Т.Л. Мостенської, яка до речі, має найбільш потужну вітчизняну наукову школу “нового формату”. Але, як не парадоксально, більшість статей, присвячених економіці харчової промисловості публікуються не в “Збірнику наукових праць НУХТ: економічні науки”, не в журналі “Харчова і переробна промисловість”, а в інших періодичних виданнях на противагу економіці сільського господарства, транспорту, вугільній та металургійній промисловостей. Крім того, необхідно наголосити, по-перше, що лише останні декілька років вище перелічені наукові збірники ввійшли до переліку ВАК; по-друге, в журналі “Харчова і переробна промисловість” в кожному номері в кращому випадку присутня лише одна економічна стаття; по-третє, опубліковані праці в “Збірнику наукових праць НУХТ: економічні науки” майже не мають галузевої прив’язки – висвітлені теоретичні аспекти доцільності використання сучасної економічної технології/підходу; піднімається питання уточнення економічної категорії, доцільність її подальшого вивчення та пристосування до особливостей роботи харчової промисловості чи окремої її галузі; наводиться всім відома статистика із публічних маладійських джерел. В результаті таких публікацій в громадськості створюється уявлення, що іноземні інвестори це “бандити” або в кращому випадку “експлуататори”, забуваючи при цьому, що вони привили

нам капіталістичні методи роботи, створюють нові робочі місця, сплачують податки, а якщо й вивозять сировину, то лише ту, за яку вітчизняний споживач в кінцевому продукті не згоден чи немає можливості сплачувати справедливую ціну на фоні закоренілого пострадянського синдрому; псевдоуява про низький рівень оплати праці, не враховуючи наднизький рівень її ефективності; звертається значна увага на надсуворе втручання держави в механізм ціноутворення за рахунок чого відбувається вимивання оборотних коштів підприємств та старіння їх матеріально-технічної бази на фоні значних фінансових вливань в інноваційну перебудову.

**Висновки.** Підсумовуючи, необхідно зауважити, що основними проблемами шкіл на сьогодні залишається: відсутність середнього прошарку економістів-харчовиків, які б не дозволили приймати, з одного боку, виключно ортодоксальні рішення, а з іншого, доволі поспішні, прикладом слугує хоча б діяльність в Україні ВЕЗ і ППР, коли інвесторам просто не надали можливості пройти етап первинного накопичення капіталу; неадекватна політика держави в сфері оплати праці науково-педагогічних працівників призвела до необхідності їх працевлаштування на декількох роботах одночасно, жертвуючи при цьому часом, відведеним на науково-дослідні роботи; внаслідок відсутності “омолодження” керуючого складу шкіл, присутні зловживання у відборі кандидатів до вступу в аспірантуру та фінансової підтримки талановитої молоді.

#### СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Грезнева О.Ю. Научные школы (педагогический аспект) / О.Ю. Грезнева. – М. : РАО, 2003. – 69 с.
2. Гузевич Д.Ю. Научная школа как форма деятельности / Д.Ю. Гузевич // Вопросы истории естествознания и техники. – 2003. – № 1. – С. 64-93.
3. Добров Г.М. Научно-технический потенциал : структура, динамика, эффективность / Г.М. Добров, В.Е. Тонкаль, А.А. Савельев. – К. : Наук. думка, 1987. – 348 с.
4. Зербино Д.Д. Научная школа как феномен / Д.Д. Зербино. – К. : Наук. думка, 1994. – 135 с.
5. Зербино Д.Д. Наукова школа : лідер і учні (наукова концепція) / Д.Д. Зербино. – Львів : Євросвіт, 2001. – 208 с.
6. Мирская Е.З. Научная школа как форма организации науки / Е.З. Мирская // Науковедение. – 2002. – № 3 (15). – С. 8-24.
7. Родный Н.И. Научные школы / Н.И. Родный // Природа. – 1972. – №12. – С. 84-88.
8. Большой энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. – 2-е изд. перераб. и доп. – СПб. : Большая Российская энциклопедия, 2000. – 1456 с.
9. Формування наукових шкіл. Українська школа фізичної економії / Л. Воробйова // Економіка України. – 2008. – № 5. – С. 66-76.
10. Храмов Ю.А. Наукові школи в НАН України / Ю.А. Храмов // Наука та наукознавство. – 2008. – №4. – С. 122-133.

